

Kampanja zagovaranja za ispunjavanje predizbornih obećanja partija na vlasti u BiH

Obećali su: Politike za mlade

UG „Zašto ne” / Inicijativa „Istinomjer”

Sarajevo, maj 2012.

SADRŽAJ:

Uvod	3
I Pregled stanja	5
II Politike za mlade u predizbornim programima stranaka na vlasti	6
III Obećanja stranaka i preporuke za njihovo ispunjenje	7
1. Obrazovanje u funkciji zapošljavanja	
1.1. Programi dodatnog, dopunskog i obrazovanja odraslih	7
1.2. Usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada	9
2. Poticaji za zapošljavanje mladih	
2.1. Poticaji za poslodavce	11
2.2. Poticaji za samozapošljavanje	12
3. Stambeno zbrinjavanje mladih	13
IV Zaključne preporuke	15

Uvod

Na Opštim/općim izborima 2010, partije koje su osvojile vlast u BiH ponudile su, kroz svoje predizborne programe, veći broj obećanja nego ikada ranije. No, godinu i po dana nakon izbora, niti jedna se ne može pohvaliti značajnim progresom u ostvarivanju onoga što je pred izbore obećala.

Građani i građanke BiH imaju pravo tražiti od partija da se drže onoga na šta su se obavezale prije izbora i da, u kapacitetima izvršne i zakonodavne vlasti, učine sve da ostvare obećanja na osnovu kojih su dobile glasove i osvojile vlast u aktuelnom mandatu. U nekim oblastima, sporo ili nikakvo ostvarivanje predizbornih ciljeva posebno je zabrinjavajuće. BiH je zemlja koja u regionu i Evropi drži mnoge zastrašujuće rekorde: zemlja u kojoj je broj nezaposlenih premašio 500.000, od čega najveći procenat, veći nego u bilo kojoj drugoj evropskoj državi, čine mladi – dok istovremeno njeni zvaničnici primaju procentualno najveće plate u regionu. BiH je, također, zemlja u kojoj građani/ke na svoju administraciju troše najviše, a ne kontrolišu je skoro nikako – po stepenu korupcije, BiH se visoko kotira u svim relevantnim istraživanjima i pri tome joj se „rejting“ sve više pogoršava kako vrijeme prolazi. Istovremeno, ona i dalje ostaje na periferiji ekonomskih tokova, investicije je zaobilaze, njen kreditni rejting također je pao i, u takvoj situaciji, šanse da se riješe problemi nezaposlenosti, siromaštva, stagnacije u ekonomskom razvoju, veoma su slabe.

Kampanja „Obećali su!“ pokrenuta je sa namjerom da vrati u fokus partija na vlasti njihova predizborna obećanja u 4 ključne oblasti:

1. Politike za mlade:

- rješavanje problema nezaposlenosti mladih kroz poticajne politike zapošljavanja i prilagođavanje obrazovnih programa potrebama tržišta
- rješavanje problema stambenog zbrinjavanja mladih

2. Borba protiv nezaposlenosti:

- razvojne politike u oblasti privlačenja investicija, izvoza i poticaja privredi, koje bi doprinijele trajnom i održivom rješavanju problema otvaranja novih radnih mjesta
- socijalne politike fokusirane na aktivne pristupe zapošljavanju

3. Uštede u javnoj potrošnji:

- smanjivanje troškova administracije
- uštede kroz modernizaciju javne uprave
- jačanje nadzora nad potrošnjom javnih sredstava

4. Borba protiv korupcije:

- uvođenje posebnih antikorupcionih mjera u institucije na svim nivoima
- saradnja izvršne vlasti sa zakonodavnim i sudskim organima u borbi protiv korupcije
- oduzimanje nelegalno stečene imovine

Iz ove četiri oblasti izabrana su ona obećanja iz predizbornih programa stranaka na vlasti, u kojima ne postoji suprotstavljenost stavova i/ili postoji značajan stepen slaganja između većine partija koje su formirale određeni nivo vlasti.

Prilikom izbora obećanja, uzeta su u obzir samo ona obećanja jedne partije koja se mogu implementirati na onom nivou vlasti u kojem ta partija sudjeluje, te su preporuke date u skladu sa ingerencijama i nadležnostima koje taj nivo vlasti posjeduje u navedenim oblastima.

Za izabrana obećanja iz navedene 4 oblasti urađena je analiza aktuelnog stanja, to jest dosadašnjih postignuća vladajućih partija u kapacitetu izvršne i zakonodavne vlasti. Na osnovu pregleda stanja, konsultacija sa ekspertima i predstavnicima/cama civilnog društva, te uvida u već postojeće analize i preporuke urađene kroz sektorske politike, strateške dokumente i/ili različite projekte civilnog društva,

kroz 4 zasebna dokumenta predložene su mjere koje bi trebalo preduzeti kako bi se, u ove 4 oblasti, započelo ili ubrzalo ostvarenje ciljeva koji su postavljeni predizbornim obećanjima ovih stranaka. Preporuke koje su predložene u dokumentima, s obzirom na nekonkretnost većine obećanja, imaju za cilj da preciziraju mjere i ciljeve koje bi trebalo ostvariti kako bi se ispunila data obećanja i baziraju se isključivo na smjernicama koje su same partije postavile u svojim programima.

U dokumentima su korištena obećanja sljedećih partija, u skladu sa učešćem u sljedećim nivoima vlasti:

Narodna stranka „Radom za boljitak” (NSRzB): Vlada Federacije Bosne i Hercegovine

Socijaldemokratska partija BiH (SDP BiH): Vlada Federacije Bosne i Hercegovine; Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

Stranka demokratske akcije (SDA): Vlada Federacije Bosne i Hercegovine; Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH): Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

Hrvatska demokratska zajednica 1990 (HDZ 1990): Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD): Vlada Republike Srpske, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

Demokratski narodni savez (DNS): Vlada Republike Srpske

Socijalistička partija RS (SPRS): Vlada Republike Srpske

Pored obećanja iz predizbornih programa, na nivou Federacije BiH u obzir su uzeti i ciljevi iz dokumenta „Osnove za formiranje vlasti u Federaciji BiH i platforma zajedničkog nastupa u institucijama BiH umandatnom periodu 2010-2014” (u daljem tekstu „Platforma”) koji su, kao zajednički programski dokument, potpisale stranke koje su formirale vlast u Federaciji BiH nakon Opštih/Općih izbora 2010. godine.

Dvije partije koje učestvuju u vlasti na entitetskom i državnom nivou nisu uzete u obzir u dokumentima zagovaranja za ispunjenje predizbornih obećanja: Hrvatska stranka prava, koja učestvuje u vlasti na entitetskom nivou, nije imala javno dostupan izborni program, niti je do njega bilo moguće doći kroz kontakte sa zvaničnim organima stranke; sa druge strane, Srpska demokratska stranka, koja učestvuje u vlasti na državnom nivou, u navedenim je oblastima dala obećanja koja se odnose isključivo na entitetski nivo vlasti, te se na njen program ne mogu primijeniti isti principi zagovaranja kao za ostale stranke koje obnašaju vlast u BiH.

Politike za mlade

I Pregled stanja

Mladi (15 – 30 godina), koji čine 23% ukupne populacije u Bosni i Hercegovini¹, suočavaju se s nizom egzistencijalnih problema, od zapošljavanja do stambenog zbrinjavanja. Poražavajuća je činjenica da je 57,9% mladih nezaposleno², što nam donosi ne baš laskavu titulu evropskog prvaka u ovoj kategoriji. Svaka treća nezaposlena osoba od skoro 550 000, koliko ih ima u FBiH, ima ispod 30 godina starosti, dok svaka četvrta zaposlena mlada osoba nije profesionalno angažovana u skladu sa svojim obrazovnim profilom.³

Obrazovanje je također jedan od gorućih problema mladih u našoj državi. Prema relevantnim istraživanjima, 80% mladih je nezadovoljno obrazovnim sistemom. Tek 78% svršenih osnovaca upisuje srednju školu, a samo 36% upisuje fakultet, što je jedna od najnižih stopa u Evropi.⁴

Uzevši u obzir prethodno iznesene činjenice, nije iznenađujući podatak da ogroman procenat mladih ljudi želi da napusti Bosnu i Hercegovinu, pri čemu se kao glavni razlozi za to navode nedostatak perspektive, nemogućnost zapošljavanja i obezbjeđivanja osnovnih uslova za samostalan život. Brojna istraživanja vršena tokom posljednjih nekoliko godina pokazuju da se procenat mladih koji bi trajno ili na duži period napustili BiH u potrazi za zaposlenjem i sigurnijom egzistencijom, kreće od 65-80%. Oni mladi, naročito visoko obrazovani, kojima se pruži prilika da napuste zemlju, tu priliku i iskoriste, o čemu najviše govori činjenica da je BiH u istraživanju Svjetskog ekonomskog foruma za 2010/11. godinu, rangirana kao druga država na svijetu po „odlivu mozgova”; istovremeno, BiH je zemlja koja jako malo čini da zadrži svoje mlade talente, te je u tom pogledu rangirana kao 126. od 142. ispitivane.⁵

S obzirom na ovako alarmantne podatke, može se reći da sama država, na svim nivoima vlasti, ni izdaleka ne čini dovoljno da zaustavi ovako negativne trendove i napravi konkretne korake ka poboljšanju položaja mladih. Dovoljno je za ovakav zaključak pogledati samo budžetska izdvajanja za mlade u BiH, koja su u periodu 2007-2010, na svim nivoima iznosila svega 0,03%⁶ ukupnih budžeta – situacija koja se nije značajno promijenila ni u aktuelnom mandatu.

¹ Osnovni pokazatelji i statistike o položaju mladih u BiH, Omladinska informativna agencija BiH
URL: <http://mladi.info/index.php?type=2&a=1&sid=1>

² [Izveštaj o napretku BiH za 2011. godinu](#); Evropska komisija, Oktobar 2011. godina

³ Osnovni pokazatelji i statistike o položaju mladih u BiH, Omladinska informativna agencija BiH
URL: <http://mladi.info/index.php?type=2&a=1&sid=1>

⁴ Osnovni pokazatelji i statistike o položaju mladih u BiH, Omladinska informativna agencija BiH
URL: <http://mladi.info/index.php?type=2&a=1&sid=1>

⁵ <http://www.sutra.ba/novost/42241/Mladi-talenti-bjeze-iz-BiH->

⁶ [Finansijsko lice politike u BiH](#); Agencija za lokalne razvojne inicijative, 2010. godine

II Politike za mlade u predizbornim programima stranaka na vlasti

Partije koje u aktuelnom mandatu učestvuju u vlasti na svim nivoima, nisu u svojim izbornim programima obratile previše pažnje na pitanja i probleme mladih, niti su ponudile konkretna rješenja za njihove probleme. Nijedna partija nije imala veći broj obećanja vezanih za rješavanje egzistencijalnih pitanja mladih, a od onih obećanja koja su data, većina je nekonkretna i ne nudi precizne ciljeve i jasne mjere za njihovo ostvarenje.

No, iz obećanja koja su dale u svojim programima ipak se može iščitati nekoliko glavnih usmjerenja politika koje bi ove partije, u skladu sa svojim predizbornim obećanjima, trebale provoditi na onim nivoima na kojima obnašaju vlast:

1. Usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada, te razvijanje neformalnog i reformiranje formalnog obrazovanja u pravcu njegovog usklađivanja sa tržištem
2. Uspostava mehanizama za zapošljavanje i samozapošljavanje mladih
3. Stambeno zbrinjavanje mladih (odnosi se uglavnom na mlade bračne parove)

Različita obećanja koja su partije dale u ovim oblastima uglavnom se međusobno podudaraju i dopunjuju, te bi se moglo reći da nema bitnih razilaženja u stavovima ili oprečnih ciljeva između vladajućih partija na svim nivoima, kada je u pitanju politika prema mladima.

Partije pokazuju visok stepen slaganja u obećanjima koja tretiraju prilagođavanje obrazovnog sistema potrebama tržišta rada, uspostavljanja mehanizama za dokvalifikaciju, prekvalifikaciju i cjeloživotno učenje u cilju rasta zapošljavanja mladih, te poticajima zapošljavanju ili samozapošljavanju mladih. Slaganje postoji u ciljevima vezanim za stambeno zbrinjavanje mladih, pri čemu se u ovom segmentu tretira uglavnom olakšanje stambenog zbrinjavanja mladih bračnih parova.

Može se, dakle, reći da ne postoje političke prepreke za implementiranje najavljenih mjera i postizanje ciljeva (ma kako nekonkretnih) u oblasti politika za mlade, koji su zacrtani u programima i obećanjima partija na vlasti.

III Obećanja stranaka i preporuke za njihovo ispunjenje

1. Obrazovanje u funkciji zapošljavanja

1.1. Programi dodatnog, dopunskog i obrazovanja odraslih

„Platforma”: *„Prilagođavanje obrazovnih programa sa ciljem dokvalifikacije i prekvalifikacije nekvalifikovane i nisko-kvalifikovane radne snage.“*

SDP: *„U kratkom roku, programima dokvalifikacije i prekvalifikacije djelovati prema osposobljavanju mladih koji su „upropašteni“ postojećim sistemom obrazovanja.“*

SDP: *„Nadležne obrazovne vlasti na svim razinama trebaju sistemski osigurati stvaranje novog, živog tržišta usluga dodatnog i neformalnog obrazovanja, kako bi se na taj način ispunile osnovne pretpostavke za primjenu koncepta cjeloživotnog učenja, i pripreme mladih za društvo i ekonomiju utemeljenu na znanju“*

SDA: *„Intenziviranje projekata prekvalifikacije i doobrazovanja kadrova koji su na berzi rada / dokvalifikacija i prekvalifikacija koji će odgovarati tržištu rada“*

SDA: *„Za usvajanje politike i kreiranje posebnih mjera za zapošljavanje mladih (razviti programe neformalnog obrazovanja).“*

DNS: *„Za postojeće mlade kadrove potrebno je obezbjediti stručno usavršavanje kako bi se mogli što bolje uključiti u nacionalnu ekonomiju, a one kadrove koji nisu traženi na tržištu usmjeriti na prekvalifikaciju na one djelatnosti koje mogu uspjeti na našem regionu“*

Pregled stanja:

Obrazovanjem odraslih, tj. osoba koje su završile formalno obrazovanje, u Republici Srpskoj se bavi Zavod za obrazovanje odraslih, koji je Vlada RS osnovala 2010. godine. Ovaj zavod je zadužen za pomoć ljudima čije zanimanje više nije aktuelno na tržištu rada, odnosno za njihovu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju za nova zanimanja. Izdvajanja iz entitetskog budžeta za ovu svrhu su u blagom porastu od 2010. godine, međutim još nisu dovoljna da bi ovaj zavod razvio potrebne kapacitete.

U Federaciji BiH, aktivnosti u vezi sa obrazovanjem odraslih vode Federalni i kantonalni zavodi za zapošljavanje, kroz Program za sufinansiranje dokvalifikacije, prekvalifikacije i obuke 2010. – 2013. Za razliku od RS, ne postoji jedna institucija koja bi bila isključivo zadužena za koordiniranje i upravljanje programima dokvalifikacije i prekvalifikacije, ali postoje centri za prekvalifikaciju kadrova na tržištu rada u Bihaću i Tuzli, koji nemaju dovoljno kapaciteta da obuhvate dovoljan broj korisnika/ca, te za njihove programe postoje duge liste čekanja. Pored ova dva centra, programi prekvalifikacije vrše se i u određenim stručnim srednjim školama.

Generalni problem koji se javlja u ovoj oblasti, jesu nedovoljni kapaciteti postojećih institucija u oba entiteta, te potreba za boljim targetiranjem ciljnih grupa i profiliranjem postojećih programa u skladu sa realnim potrebama tržišta rada. S obzirom na ogroman broj nezaposlenih, od kojih većinu čine

upravo mladi, mjere i aktivnosti koje se poduzimaju u oblasti dodatnog obrazovanja i osposobljavanja mladih za zapošljavanje ni izbliza nisu dovoljne da proizvedu zadovoljavajuće rezultate.

Preporuke:

- Intenzivirati aktivnosti entitetskih institucija na kreiranju i implementaciji mjera za efikasnu dokvalifikaciju i prekvalifikaciju radne snage koja nije tražena na tržištu rada
- Otvoriti centre za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada
- U rad ovih centara uključiti poslovne subjekte – potencijalne poslodavce prekvalifikovanih kadrova, kao ključne partnere državnim institucijama
- Redefinirati ulogu i programe Zavoda za obrazovanje odraslih i entitetskih Zavoda za zapošljavanje i usmjeriti sredstva primarno na strateški definirane programe osposobljavanja nezaposlenih prema potrebama tržišta rada

Institucije u oba entiteta morala bi intenzivirati svoje aktivnosti kako bi se kreirale i implementirale mjere za efikasnu dokvalifikaciju i prekvalifikaciju radne snage koja nije tražena na tržištu rada. Postojeće institucije bi morale imati obezbjeđenu adekvatnu finansijsku potporu i stručno osoblje, te imati proaktivan pristup u svom radu kako bi obezbijedile kvalitetnu prekvalifikaciju za svoje korisnike/ce i omogućile im konkurentan ulazak na tržište rada.

U oba entiteta potrebno je otvoriti centre za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada. Na taj način bi se uvažile realne potrebe tržišta rada, otvorile mogućnosti za mlade iz pojedinih regiona i ponudili bi im se programi kojima bi se obezbijedilo njihovo usmjeravanje ka onim zanimanjima koja su deficitarna u njihovoj sredini i u kojima bi imali realne mogućnosti zapošljavanja. Fokus obuke trebalo bi staviti na praktični rad sa minimalnom teorijskom obukom, pri čemu bi obuku trebao vršiti stručni kadar kako iz poslovnog, tako i iz obrazovnog sektora.

Rad ovakvih centara trebalo bi, također, povezati i sa poslovnim subjektima, to jest sa potencijalnim poslodavcima prekvalifikovanih kadrova, koji bi trebali biti ključni partneri državnim institucijama pri kreiranju programa dokvalifikacije i prekvalifikacije, uključujući:

- saradnju u definisanju profila i kadrova za kojima postoji realna potreba
- procjenu mogućnosti zapošljavanja određenih kadrova
- učešće u samim programima kroz prenošenje sopstvenih znanja i iskustava u onim oblastima u kojima postoji potreba za novom radnom snagom.

Kompanije i preduzetnici mogli bi se motivisati da učestvuju u ovakvim programima putem poreskih olakšica za vrijeme učešća u programu, koje bi obezbijedile vlasti na entitetskim nivoima. Još jedna mjera za motivisanje poslodavaca da se uključe u ovakve programe bilo bi davanje prednosti u odnosu na druge kompanije pri zapošljavanju polaznika/ca programa prekvalifikacije i dokvalifikacije, čime bi poslodavci dobili radnu snagu koja je spremna za rad bez dodatnog perioda obuke.

Da bi se navedene mjere implementirale, potrebno je redefinirati ulogu i programe Zavoda za obrazovanje odraslih i entitetskih Zavoda za zapošljavanje - izdvajanje sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja trebalo bi se usmjeriti na projekte prekvalifikacije i dokvalifikacije koji bi se kreirali u skladu sa tržišnom strategijom definiranja komparativnih prednosti u jednoj ili više lokalnih jedinica, što podrazumijeva saradnju između entitetskih i kantonalnih zavoda za zapošljavanje i obrazovanje odraslih.

1.2. Usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada

DNS: „Potrebno je napraviti jasnu strategiju po pitanju potreba za pojedinim kadrovima. Na osnovu komparativnih i apsolutnih prednosti koje posjeduje naš region, te ulaganja u te sfere ekonomije pojaviće se u budućnosti potreba za pojedinim kadrovima i na osnovu takve strategije odnosno ulaganja u te djelatnosti napraviti strategiju upisne politike u školama i na univerzitetima kako bismo dobili kvalitetne i potrebne kadrove a ne školovali kadrove koji će završiti na birou i stvarati teret državi.“

SNSD: „Mreža srednjoškolskih ustanova mora biti fleksibilnija u praćenju potreba i razvoju profila za koje se školuju đaci.“

SDA: „Reformirati obrazovni sistem na osnovu potreba tržišta rada: Kroz tekuću reformu, sistem obrazovanja uskladiti sa potražnjom na tržištu rada.“

SDP: „Razviti manje specijalizirano, a fleksibilnije i obrazovanje koje će se brzo prilagođavati potrebama tržišta rada u srednjim stručnim školama.“

Pregled stanja:

Prema „Analizi politika u oblasti povezanosti obrazovnog sistema i tržišta rada u Bosni i Hercegovini”, koju je 2011. objavio Centar za politike i upravljanje, jedan od ključnih problema u sinhronizaciji obrazovanja sa potrebama tržišta rada u BiH, leži u nedostatku institucionalnih veza između tržišta rada i kreiranja politike obrazovanja.⁷ Entitetski Zavodi za zapošljavanje kontinuirano vrše analize postojećeg stanja i potreba na tržištu rada, no ove se informacije ne koriste sistematski pri kreiranju obrazovnih politika i usmjeravanju upisne politike za srednje i visoko obrazovanje.

Vlada Republike Srpske preduzimala je tokom posljednjih godina određene mjere ka usmjeravanju upisne politike prema potrebama tržišta, uglavnom na nivou visokog obrazovanja, poput direktnog propisivanja broja studenata na pojedinim smjerovima, ukidanja budžetski finansiranog školovanja na smjerovima koji su prepoznati kao izvori suficita kadrova na tržištu rada, te subvencioniranja školarina za one smjerove koji su prepoznati kao deficitni. U tekućoj godini, Vlada je usvojila Upisnu politiku za akademsku 2011/12 godinu⁸, prema kojoj je propisano ukidanje ili restrikcija upisa za određene smjerove, te povećanje broja mjesta na smjerovima koji su označeni deficitnim na tržištu rada. Slične mjere još nisu preduzete na nivou srednjeg obrazovanja. Ovakve mjere ipak nemaju karakter strateškog i sistematskog pristupa pitanju vezivanja obrazovanja za potrebe tržišta rada, jer su sporadične i nisu praćenje uspostavljanjem trajnih mehanizama kojima bi se osiguralo kontinuirano praćenje potreba tržišta rada pri kreiranju obrazovnih politika.

U Federaciji BiH, „Analiza stanja u oblasti srednjeg obrazovanja s prijedlogom mjera za usklađivanje obrazovanja s potrebama privrede” usvojena je u federalnom parlamentu još 2009. godine, a „Operativni plan aktivnosti” za sprovođenje ovih mjera izrađen je tek u maju 2011. godine od strane Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, dok je Vlada FBiH dala je saglasnost na plan u julu iste godine. U aktuelnom mandatu osnovana je Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja je na konstituirajućoj sjednici najavila da će intenzivno saradivati na realizaciji aktivnosti iz Operativnog plana.

Preporuke

⁷ <http://www.cpu.org.ba/files/CPU%20Povezanost%20trzista%20rada%20i%20obrazovanja.pdf>

⁸ <http://www.eobrazovanje.com/aktuelnosti/Pages/Odluka-o-upisnoj-politici.aspx>

- Pri kreiranju obrazovnih programa, na entitetskim nivoima uspostaviti mehanizme za uključivanje potreba tržišta rada u kreiranje upisnih politika
- Izraditi ili implementirati postojeće strateške dokumente za uspostavljanje ovakvih mehanizama

Da bi se obrazovni sistem zaista prilagodio potrebama tržišta rada, neophodno bi bilo uspostaviti tijela i/ili mehanizme kojima bi se informacije o stanju i potrebama na tržištu rada, koje su dostupne iz redovnih istraživanja entitetskih Zavoda za zapošljavanje, utvrde kao stalni i elementarni kriterij za kreiranje politika obrazovanja na svim nivoima vlasti. Na osnovu ovakvih informacija, trebalo bi djelovati prema smanjenju suficitnih i povećanju deficitnih obrazovnih profila, uz mehanizme poput smanjivanja ili povećavanja upisa u srednjem i visokom obrazovanju, stipendiranje deficitnih obrazovnih profila, ali i sistematsko i kontinuirano informiranje učenika/ca ne samo o postojećim obrazovnim profilima, već i o mogućnostima zapošljavanja koje oni sobom nose.

Obećanje DNS-a ima prilično konkretan cilj - izradu strategije upisne politike na temelju istraživanja o komparativnim prednostima lokalne ekonomije, kojim bi se identifikovali potrebni kadrovi za ona zanimanja koja imaju potencijal da se razvijaju u budućnosti. Da bi se ovo obećanje ispunilo, potrebno je da se, kroz pregled podataka o srazmjeri zaposlenosti u različitim sektorima, saradnju sa Zavodom za zapošljavanje, te saradnju sa poslovnim subjektima (preduzećima, udruženjima poslodavaca, investitora i sl.), mapiraju oni sektori i u kojima postoji najveći potencijal za razvoj i novo zapošljavanje i unutar njih stručni profili za kojima postoji potreba na tržištu rada. No, s obzirom na promjenljivost tokova na tržištu rada, pitanje je da li bi jedan strateški dokument mogao biti aktuelan „na duže staze”; sa druge strane, sporadično i nesistematsko kreiranje upisnih politika kao što je do sad bio slučaj također nije rješenje koje bi moglo imati značajne pozitivne efekte. Umjesto ovakvih pristupa, tj. umjesto izrade „strategije upisne politike”, trebala bi se zapravo strateški osmisliti saradnja između pomenutih aktera (ministarstava obrazovanja, zavoda za zapošljavanje, privrednog sektora itd.), kako bi se uspostavili navedeni mehanizmi informisanja i kreiranja obrazovnih politika u skladu sa potrebama tržišta rada. Ovako bi se obezbijedilo kontinuirano i ažurno kreiranje upisne politike, koje bi moglo pratiti promjene i potrebe na tržištu rada, čime bi se ispunilo i (mnogo nekonkretnije) obećanje SNSD-a o uspostavljanju fleksibilnijeg srednjeg školovanja koje bi moglo pratiti potrebe tržišta rada.

U Federaciji BiH, obećanja SDA i SDP-a ne odnose se na kreiranje konkretne strategije, ali su oba u skladu sa ciljevima koji su definisani strateškim dokumentom „Operativni plan aktivnosti na provođenju mjera i preporuka sadržanih u Analizi stanja u oblasti srednjeg obrazovanja s prijedlogom mjera za usklađivanje obrazovanja s potrebama privrede”⁹. Operativni plan predviđa saradnju udruženja poslodavaca, privrednih i zanatskih komora, obrazovnih institucija, te zavoda za zapošljavanje „na prikupljanju i uspostavljanju baza podataka koje će omogućiti kvalitetnije praćenje kretanja na tržištu rada, s ciljem boljeg usklađivanja obrazovanja s potrebama tržišta rada”, kao i „Kvalitetnije dugoročno planiranje potreba za kadrovima, vještinama, kompetencijama i na osnovu toga definiranje upisne politike u srednjim školama i programa obrazovanja odraslih.”

Kao što je već navedeno, od trenutka kada je urađena Analiza stanja, do trenutka kada je konačno usvojen Operativni plan, prošle su dvije godine, te se može reći da dosadašnje aktivnosti na provođenju ovih mjera i preporuka nisu tekle zadovoljavajućom brzinom. Da bi se u aktuelnom mandatu zaista vidjeli rezultati koji su predviđeni operativnim planom, potrebno je da se aktivnosti na njegovom provođenju maksimalno ubrzaju, za šta bi posebno trebalo da se založi novoosnovana Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine.

⁹ <http://www.fmon.gov.ba/images//operativni%20plan%20aktivnosti.pdf>

2. Poticaji za zapošljavanje mladih

2.1. Poticaji za poslodavce

NSRzB: „*poticajima motivirati poslodavce da zapošljavaju mlade.*“

SDA: „*za poreske olakšice poslodavcima koji zapošljavaju mlade*“

Pregled stanja

Trenutno u FBiH ne postoji razvijen sistem kontinuiranih podsticaja poslodavcima za zapošljavanje mladih, niti im se nude poreske olakšice kao stimulacija za novo zapošljavanje. Jedini podsticaji koji se poslodavcima nude sastoje se u sufinansiranju zapošljavanja određenih kategorija nezaposlenih osoba na određeni period, koje se uglavnom sprovodi na kantonalnom nivou i zavisi od raspoloživih sredstava službi za zapošljavanje. Ovakve mjere ne mogu rezultirati trajnim povećanjem zaposlenosti, s obzirom da poslodavci nemaju obavezu zadržavanja zaposlenih kadrova nakon isteka perioda sufinansiranja, tako da se radi o privremenom zapošljavanju. Pored toga, ovakve mjere nisu dovoljne da se obezbijede dugoročna rješenja, jer nemaju širi uticaj na rasterećenje privrede, što je efekat koji bi mogle proizvesti jedino poreske olakšice koje bi olakšale novo zapošljavanje i ujedno povećale konkurentnost privrede.

Moguće izmjene poreske politike u FBiH u cilju rasterećenja privrede do sada je predložio samo Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR)¹⁰ i one se temelje na smanjenju ili ukidanju direktnih poreza kojima je opterećena privreda, no sa njihovim prijedlozima ne slaže se radna grupa Vlade FBiH, formirana sa ciljem utvrđivanja smjernica poreske reforme u Federaciji BiH.¹¹ Rezultati rada ove radne grupe trebali su biti objavljeni krajem 2011. godine, nakon čega je trebalo uslijediti usvajanje novih poreskih politika koje bi za cilj imale stvaranje povoljnijih uslova za rad privrede; no, još uvijek nisu poznati zaključci radne grupe, niti preporuke koje će usvojiti Vlada FBiH.

Preporuke:

Programi sufinansiranja zapošljavanja ne mogu obezbijediti trajne poticaje poslodavcima za zapošljavanje mladih, tako da bi promjena poreske politike bila najefikasniji način da se poslodavci u većem broju i kontinuirano motivišu da zapošljavaju mlade.

Za koji god model poreske reforme da se odluči Vlada FBiH, trebalo bi u njemu kao jedan od ciljeva prepoznati i poresko rasterećenje onih poslodavaca koji zapošljavaju mlade, u cilju dugoročnog smanjenja stepena nezaposlenosti u ovoj populaciji. Jedan od mogućih načina da se ovo postigne bio bi dodatno smanjenje onih poreza i doprinosa koji bi svakako bili predmetom izmjena kroz fiskalnu reformu, za one kategorije nezaposlenih (uključujući i mlade) čije bi se zapošljavanje željelo dodatno podstaći kroz poresku reformu.

¹⁰ Federalni zavod za programiranje razvoja: „Poreska reforma u funkciji investicija i zapošljavanja“, Sarajevo, novembar 2011, URL: <http://www.fzzpr.gov.ba/dokumenti/aktuelno/poreska/Poreska%20reforma%20u%20funkciji%20investicija%20i%20zaposljavanja.pdf>

¹¹ <http://www.indikator.ba/ekonomija/11093-porezna-reforma-kresu-se-porezi-i-doprinosi-na-place-marin-ivanisevic>

2.2. Poticaji za samozapošljavanje

NSRzB: „*formiranje fondova za subvencioniranje i poticanje samozapošljavanja mladih*“

Pregled stanja:

Aktivnosti na subvencioniranju i poticaju samozapošljavanja nisu usmjerene na sistematsko rješavanje ovog problema, već se jednokratno financiraju poslovne ideje mladih osoba u okviru različitih programa. Primjer ovakvog djelovanja može se naći u programu „Mladi poduzetnik“, koji je pokrenut krajem septembra 2011. godine od strane Federalnog zavoda za zapošljavanje. Sredstva za program obezbijeđena su u iznosu od 700.000 KM, a program je kreiran za obuhvat od 100 osoba dobi do 30 godina koje imaju ideju za pokretanje vlastitog biznisa.

Preporuke:

- Kombinovati finansijske i nefinansijske mehanizme podrške samozapošljavanju mladih u FBiH
- Osnovati biznis-centre koji će pružati obuku za samozapošljavanje
- Osnovati fond ili fondove za samozapošljavanje, koji će finansirati i rad biznis-centara

Analiza mogućih politika za samozapošljavanje mladih, koju je, u sklopu projekta „PRAVA ŠANS – prva za mlade, prava za vlade“¹², sprovela razvojna agencija Eda, pokazala je da je neophodno uskladiti finansijsku i nefinansijsku podršku samozapošljavanju mladih, kako bi se ostvarili željeni efekti.¹³ Finansijska podrška bi se institucionalizirala kroz osnivanje fonda za samozapošljavanje mladih, dok bi nefinansijska podrška trebala biti ostvarena kroz uspostavljanje mehanizama za osposobljavanje mladih za samozapošljavanje (savjetovanje i obuke za pokretanje vlastitog biznisa).

Fondovi za subvencioniranje i poticanje samozapošljavanja mladih mogli bi se formirati na federalnom ili kantonalnim nivoima, te bi se njihovim radom mogla obezbijediti stalna sredstva za subvencioniranje započinjanja vlastitog biznisa mladih poduzetnika, ali i za kontinuirane programe obuke i savjetovanja mladih poduzetnika. Obuka, savjetovanje i usmjeravanje mladih za pokretanje sopstvenog biznisa, već se sprovode u biznis-centrima koji postoje u nekim kantonima (poput Kantona Sarajevo u kom djeluju dva biznis-centra koja nude biznis-obuku mladim ljudima). Kroz obrazovanje u biznis centrima, mladi bi trebali steći znanje o tome koji su administrativni mehanizmi za pokretanje privrednih subjekata, obuku za stvaranje biznis plana, obučavanje o standardima Evropske Unije, konkurentnosti na tržištu i drugim pitanjima od značaja za pokretanje uspješnog biznisa. U rad biznis centara trebalo bi uključiti i privrednike/ce, koji bi se mogli motivisati putem poreskih olakšica, ili u vidu sticanja prednosti u zapošljavanju mladih osoba koje su prošle biznis obuku.

Fond ili fondovi za samozapošljavanje mladih bi obezbijevali financiranje najbolje poslovne ideje, sufinansiranje poslovnih ideja za koje stručnjaci smatraju da bi bile uspješne na tržištu i beskamratne kredite za apsolvente biznis centara koji su pokazali umijeće i sposobnost. Na taj način bi se uskladila finansijska podrška, institucionalna podrška, savjetovanje i obuka, te direktno vezivanje sa poslovnim subjektima, čime bi se najbolje iskoristila finansijska podrška samozapošljavanju mladih.

¹² „Samozapošljavanje mladih: od nezaposlenosti do preduzetništva“, URL: <http://www.edabl.org/Uploads/admin/Samozaposljavanje%20mladih%20-%20od%20nezaposlenosti%20do%20preduzetnistva.pdf>

¹³ „Samozapošljavanje mladih: U potrazi za pravom javnom politikom“ URL: <http://edabl.org/Uploads/admin/Studija.pdf>

3. Stambeno zbrinjavanje mladih

DNS: „Potrebno je takođe napraviti strategiju stambenog zbrinjavanja mladih, posebno obrazovanih mladih bračnih parova koje je potrebno zadržati na ovom prostoru a istovremeno omogućiti im uslove za zasnivanje porodice a time i riješavati problem nataliteta u državi.“

DNS: „Potrebno je dakle subvencionirati stambenu izgradnju za ovu populaciju stanovništva putem snižavanja kamatnih stopa na stambene kredite, snižavanje odnosno oslobađanje plaćanja rente na zemljište za takve objekte odnosno sve ostale olakšice koje bi doprinijele bržoj i efikasnijoj izgradnji stambenih jedinica za mlade koje bi bile pristupačnije mladima i po pitanju cijene i po pitanju dobijanja povoljnih kredita.“

„Platforma“: „Uspostavljanje mehanizma za stimuliranje izgradnje stanova za mlade i socijalno ugrožene kategorije.“

SDA: „povoljne uvjete kupovine stambenog prostora mladim bračnim parovima sa djecom“

Pregled stanja:

U Republici Srpskoj, 2009. godine usvojena je „Omladinska politika Republike Srpske 2010-2015“, kojom su definisani i strateški ciljevi stambene politike:

1. Stvaranje okvira/instrumenata za implementaciju stambene politike za mlade;
2. Ekonomska cijena stanova za mlade (izgradnja)
3. Ekonomska cijena stanova za mlade (kupovina)
4. Pomoć mladima prilikom kupovine ili izgradnje stambene jedinice (na tržištu) – subvencija na kamatnu stopu.

Mjere za ove ciljeve uključuju izmjenu propisa sa ciljem smanjenja troškova pri kupovini ili gradnji stanova za mlade, uključujući smanjenje rente i takse za uređenje gradskog građevinskog zemljišta, smanjenje ili ukidanje PDV-a, troškova priključnih taksi za struju i vodu itd.

Od navedenih mjera, sprovodi se jedino subvencioniranje kamatnih stopa za izgradnju stanova za mlade i mlade bračne parove, za koje je u budžetu RS u 2011. godini bilo planirano 500.000 KM, dok je za 2012. godinu taj iznos povećan na 930.000 KM. Iako je bilo govora o izdvajanju 8 miliona KM za subvencioniranje nove stanogradnje za mlade, još uvijek nisu preduzeti koraci u tom pravcu.¹⁴

U Federaciji BiH, svi nivoi vlasti su, prema Zakonu o mladima,¹⁵ dužni uspostaviti tijela za izradu i sprovođenja strategija za mlade, koje trebaju uključiti i mjere za stambeno zbrinjavanje mladih. Iako je Zakon o mladima usvojen u junu 2010. godine, ove mjere još uvijek nisu sprovedene, pa se strategije za mlade uglavnom mogu naći samo na lokalnom nivou.

Programi subvencioniranja kamatnih stopa za stambene kredite za mlade sprovedeni su u nekoliko navrata na kantonalnim ili lokalnim nivoima. Ne postoji sistemsko rješenje ovog pitanja na nivou Federacije BiH, niti se do sada pristupilo izradi strategija za rješavanje stambenih pitanja u okviru strategija za mlade na kantonalnim nivoima.

¹⁴ http://www.dnevni-list.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=18654:stanogradnja-za-mlade-krajina-nema-prostora-za-djelovanje&catid=11:izdvojeno2&Itemid=11

¹⁵ <http://www.mladicentar.org/files/Zakon%20o%20mladima,%20SI%20novine%20FBiH%2036-10.pdf>

Preporuke:

- U Federaciji BiH izraditi Strategije za mlade predviđene Zakonom o mladima FBiH
- U Republici Srpskoj implementirati mjere predviđene Omladinskom politikom, ili usvojiti posebnu strategiju stambenog zbrinjavanja mladih
- Pored do sada primjenjivanih mjera subvencioniranja stambenih kredita, na svim nivoima usvojiti politike kojima će se aktivnije podsticati izgradnja stanova koje će mladi moći kupiti pod povoljnijim uslovima

U Federaciji BiH, izrada kantonalnih strategija za mlade morala bi se završiti u što kraćem roku, te uključiti i predviđene planove za stambeno zbrinjavanje mladih, dok bi se u Republici Srpskoj trebalo pristupiti implementaciji mjera predviđenih Omladinskom politikom 2010-2015, ili usvojiti posebnu strategiju stambenog zbrinjavanja mladih.

Strateški dokumenti u oba entiteta moraju uzeti u obzir da se mehanizmi stambene izgradnje za mlade osobe u oba entiteta ne mogu oslanjati samo na subvencioniranje stambenih kredita, s obzirom da se kod takvih mjera u praksi javljaju brojni problemi koje većina mladih nije u stanju da riješi u situaciji masovne nezaposlenosti, poput kompliciranih procedura ili suviše zahtjevnih uslova za dobijanje kredita kod komercijalnih banaka, koje je neophodno ispuniti da bi se uopšte moglo aplicirati za državne subvencije.

Pored ovog mehanizma, neophodno je u strategije i prakse uključiti i druge mjere, poput onih definiranih Omladinskom politikom Republike Srpske 2010-2015, koje uključuju poreske i druge olakšice za samu stanogradnju, poklanjanje zemljišta za izgradnju stambenih jedinica koje bi mladi mogli kupovati po povoljnim cijenama. Nadležne institucije bi u ovim procesima morale imati koordinirajuću ulogu, tako što bi putem javnog poziva izabrali izvođače za gradnju stambene jedinice na poklonjenom zemljištu, koji bi radove izvodili uz minimalnu maržu, što bi omogućilo povoljnije cijene stambenih jedinica za mlade osobe i mlade bračne parove.

IV Zaključne preporuke

Da bi se ispunila obećanja partija na vlasti koja se tiču politika za mlade, neophodno je ubrzati implementaciju postojećih zakona, politika i strateških dokumenata, donijeti nove politike, strategije i legislativu tamo gdje oni izostaju, uspostaviti funkcionalne i održive institucionalne mehanizme za rješavanje ključnih problema koji su prepoznati u predizbornim obećanjima vladajućih partija, te na svim nivoima vlasti obezbijediti sredstva za implementaciju strategija i planova koji su usmjereni na rješavanje ovako identificiranih problema.

U tri oblasti koje se ističu u programima vladajućih partija (prilagođavanje obrazovanja potrebama tržišta rada, poticaji zapošljavanju mladih, te rješavanje stambenog pitanja za mlade), izdvajaju se sljedeće ključne mjere koje bi se trebale preduzeti da bi se u aktuelnom mandatu ostvarila data obećanja:

- Uspostaviti kontinuirane mehanizme dokvalifikacije i prekvalifikacije u oba entiteta, putem otvaranja Centara za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju na tržištu rada, koji će imati adekvatne stručne kapacitete i finansijska sredstva za dovoljan obuhvat nezaposlenih mladih ljudi, sa ciljem njihovog osposobljavanja za one profile koji pružaju bolje mogućnosti zapošljavanja
- Redefinirati ulogu i programe Zavoda za obrazovanje odraslih u RS i entitetskih Zavoda za zapošljavanje, te usmjeriti sredstva za aktivnu politiku zapošljavanja na projekte prekvalifikacije i dokvalifikacije koji bi se kreirali u skladu sa tržišnom strategijom definiranja komparativnih prednosti u jednoj ili više lokalnih jedinica, što podrazumijeva saradnju između entitetskih i kantonalnih zavoda za zapošljavanje i obrazovanje odraslih
- Strateški isplanirati mehanizme i uspostaviti tijela koja bi, na entitetskim nivoima, obezbijedila trajno i održivo planiranje upisne politike za srednje i visoko obrazovanje na osnovu potreba tržišta rada, to jest kroz kontinuirani uvid u statistike zaposlenosti i nezaposlenosti i prilagođavanje upisnih politika realnim potrebama tržišta rada
- Usvojiti plan fiskalne reforme u FBiH, koji će u predviđene izmjene postojeće ili usvajanje nove legislative, inkorporirati strateški cilj poticanja poslodavaca na zapošljavanje mladih, putem dodatnih poreskih olakšica kojima bi se oni koji zapošljavaju mlade na duže staze motivisali za novo zapošljavanje, u cilju dugoročnog smanjenja stepena nezaposlenosti u ovoj populaciji
- Obezbijediti kontinuiranu finansijsku podršku samozapošljavanju mladih kroz fond ili fondove za samozapošljavanje mladih u FBiH, kroz koji bi se finansirala i institucionalna podrška u vidu obuke, osposobljavanja i savjetovanja mladih poduzetnika/ca u biznis-centrima usmjerenim na razvoj poduzetništva i olakšanje samozapošljavanja mladih
- U sve aktivnosti usmjerene ka zapošljavanju i samozapošljavanju mladih (programi dokvalifikacije ili prekvalifikacije, biznis-obuka, ispitivanje potreba za kadrovima i obrazovnim profilima na tržištu rada) aktivno uključiti privredne subjekte – kompanije, preduzeća, poslodavce, investitore itd, kako bi se ostvarili najbolji rezultati u saradnji sa realnim sektorom koji je, u krajnjoj konsekvenci, jedini koji može obezbijediti nova produktivna radna mjesta u omjeru koji bi imao značajne efekte na smanjenje nezaposlenosti među mladima
- Izraditi kantonalne i lokalne strategije za mlade u Federaciji BiH u što kraćem roku, uključivši u njih i predviđene planove za stambeno zbrinjavanje mladih; u Republici Srpskoj pristupiti implementaciji mjera za stambeno zbrinjavanje mladih predviđenih Omladinskom politikom 2010-2015, ili usvojiti posebnu strategiju stambenog zbrinjavanja mladih.